

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

EDMUND WENGEREK
1913 - 1978

W dniu 9 maja 1978 r. zmarł zasłużony wieloletni profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza dr Edmund Wengerek. Śmierć przyszła nagle i nieoczekiwanie, zabierając Profesora spośród bliskich i przyjaciół, przerywając intensywnie prowadzone w ostatnim czasie prace badawcze. Nie mogliśmy w pierwszej chwili uwierzyć, że ten niezwykle czynny wybitny uczony, pełen młodzieńczego zapału pedagog i serdeczny, zawsze życzliwy kolega już nigdy nie pojawi się w salach wykładowych i seminaryjnych Wydziału Prawa i Administracji. W miarę jak ten smutny fakt utrwalił się w świadomości, równocześnie rosło pełniejsze zrozumienie wielkości i dotkliwości straty, jaką poniósł Uniwersytet im. Adama Mickiewicza oraz cała nauka polska wskutek śmierci Profesora.

Edmund Wengerek urodził się 11 lipca 1913 r. w Gnieźnie. Rodzice prowadzili w tym mieście sklep artykułów żelaznych. W Gnieźnie Edmund Wengerek uczęszczał najpierw do szkoły powszechnej, a następnie do Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego, które ukończył zdając egzamin maturalny w roku 1930. W tymże roku rozpoczął studia prawnicze w Uniwersytecie Poznańskim, zakończone uzyskaniem dyplomu magistra prawa w roku 1934. Następuje okres aplikacji sądowej, odbywanej w sądach w Gnieźnie i Poznaniu. Po zdaniu egzaminu sędziowskiego w 1937 r. Edmund Wengerek został mianowany asesorem sądowym i pracował w sądach grodzkich we Wrześni, [Mogilnie i Strzelnie. W tym czasie zawarł związek małżeński. Wybuch wojny i okupacja niemiecka przerwały ten okres życia Profesora. Jako ochotnik brał udział w kampanii wrześniowej i dotarł z wycofującymi się oddziałami wojskowymi na Polesie i Wołyń. Po szczęśliwym powrocie do Gniezna podjął pracę zarobkową w przedsiębiorstwie prywatnym, równocześnie jednak wstąpił do konspiracyjnej organizacji wojskowej mającej na celu walkę z okupantem. W 1940 r. organizacja została odkryta przez okupanta. Tylko szczęśliwym zbiegiem okoliczności Edmund Wengerek uniknął aresztowania i skazania. Policja nie zastała Go w domu, a żonie udało się powiadomić Go o tym, co umożliwiło Mu opuszczenie Gniezna. Uciekł do Krakowa, do którego przeniosła się potem także Jego żona. W Krakowie, a później przez pewien czas w Warszawie Edmund Wengerek pracował w różnych przedsiębiorstwach pod przybranym nazwiskiem Nowak. Koniec wojny zastał Go w Krakowie, gdzie został do końca 1946 r. Najpierw pracował w Urzędzie Wojewódzkim a następnie jako dyrektor zjednoczenia przemy-

słowego. Rzucił jednak tę pracę w 1946 r., by powrócić do zawodu sędziowskiego. W Gnieźnie pracował jako sędzia Sądu Okręgowego do roku 1951. W tym też roku uzyskał doktorat, co pozwoliło Mu przejść do pracy naukowej.

Praca naukowa od początku była marzeniem i powołaniem Edmunda Wengerka. Już w roku 1937 jako asesor sądowy w Gnieźnie uczęszczał na seminarium doktorskie prowadzone przez prof. Alfreda Ohanowicza w Uniwersytecie Poznańskim. Przygotowywał pod jego opieką rozprawę na temat bezpodstawnego wzbogacenia. W czasie okupacji zaginął maszynopis mocno już zaawansowanej rozprawy. Wróciwszy do Gniezna po zakończeniu wojny, ponownie powrócił do zamiaru napisania rozprawy doktorskiej. Tym razem zwrócił swe zainteresowania ku nauce postępowania cywilnego, której już pozostał wierny do końca życia. Pod kierownictwem prof. Władysława Siedleckiego, z którym z czasem związała Go trwała przyjaźń, przygotował rozprawę o wyrokach zaocznych w procesie cywilnym i na jej podstawie uzyskał tytuł doktora nauk prawnych w 1951 r. Z chwilą przejścia na Uniwersytet nastąpił okres niezwykle wyteżonej i twórczej pracy Edmunda Wengerka. Rosnącej liczbie publikacji naukowych towarzyszyło wznoszenie się po szczeblach drabiny naukowej. Jako dojrzały i doświadczony prawnik rozpoczął Profesor swą karierę naukową od stopnia starszego asystenta i następnie adiunkta. Od października 1954 r. objął katedrę postępowania cywilnego na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie jako starszy wykładowca. W roku 1956 uzyskał stopień naukowy docenta nauk prawnych. Powrócił na Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, powołany na stanowisko Kierownika Katedry Postępowania Cywilnego w 1961 r. W następnym roku (1962) Rada Państwa nadała Mu tytuł profesora nadzwyczajnego. Trzy lata (1963 - 1965) pełnił powierzoną mu przez Radę Wydziału Prawa i Administracji funkcję prodziekana, a przez następne trzy lata był członkiem Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza z ramienia Rady Wydziału. Profesorem zwyczajnym został mianowany w 1968 r. W tym samym roku został powołany na stanowisko wicedyrektora Instytutu Prawa Cywilnego, na którym pozostawał przez siedem lat.

Uzyskiwanie tytułów naukowych i stanowisk administracyjnych to w życiu Profesora Wengerka jedynie konsekwencja osiągnięć zasadniczych, jakimi były dla Niego rezultaty prac badawczych, zawarte w publikacjach naukowych. Przy ocenie całości dorobku naukowego trzeba stwierdzić, że zadziwia on rozmiarami i wszechstronnością przeprowadzonych prac badawczych.

Profesor Edmund Wengerek opublikował ponad 270 prac, nie licząc około 25 publikacji o charakterze popularyzatorskim. W tej ogromnej liczbie zawarte są 4 monografie wydane w postaci książkowej, 17 podręczników i skryptów, 118 artykułów i studiów, z których niemało opublikowanych zostało w RPEiS, 52 glosy do orzeczeń sądowych i arbitrażowych, 9 sprawozdań z konferencji naukowych, 33 recenzje prac naukowych oraz 32 artykuły w obcych językach, w większej części opublikowane za granicą, narzuca się pytanie, jak to możliwe, by człowiek, który do pracy naukowej przeszedł po kilku latach pracy zawodowej w praktyce i któremu wojna zabrała 5 lat czynnego życia zdołał podjąć, zbadać i opracować tyle zagadnień. Odpowiedź na to pytanie jest tylko jedna. Profesor Wengerek należał do tych pracowników nauki, którzy traktują pracę badawczą jako swe powołanie.

Cechą charakterystyczną dorobku naukowego Profesora Wengerka jest wszechstronność, która przejawia się w jej wielokierunkowości, w jej powiązaniu zarówno z teorią naukową, jak i praktyką stosowania prawa, w ścisłym związku z dydaktyką uniwersytecką, w dążeniu do nawiązywania i utrzymywania kontaktów naukowych z zagranicą.

W dorobku naukowym Profesora Wengerka wyodrębnić można kilka kierunków, w których służył jego zainteresowania badawcze. Za kierunek zasadniczy można uznać jego zainteresowanie cywilnym postępowaniem egzekucyjnym. Prawo egze-

kucyjne należało do najmniej opracowanych teoretycznie działów cywilnego prawa procesowego. Jest zasługą Edmunda Wengera, że obecnie tak już nie jest. Jego opracowania i inicjowane przez Niego opracowania uczniów spowodowały, że polska literatura egzekucyjna zaspokaja wszystkie ważniejsze zapotrzebowania społeczne. Niewątpliwie największa rola przypada tu pierwszemu podręcznikowi polskiego sądowego prawa egzekucyjnego *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych* opracowanemu przez Profesora Wengera. Podręcznik ten spełnia trojaką rolę: jest to teoretyczne opracowanie wszystkich podstawowych problemów prawa egzekucyjnego, ponadto jest to podstawowy instrument dydaktyczny z tego zakresu, a także źródło podstawowych wiadomości do praktyki wymiaru sprawiedliwości. Podręcznik, opracowany początkowo do dawnego kodeksu postępowania cywilnego, był następnie na nowo zredagowany po ukazaniu się nowego kodeksu i pojawił się łącznie w torzech wydaniach aktualizowanych i gruntownie uzupełnianych. Potrzeby praktyki zaspokaja w poważnym stopniu obszerny komentarz *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne* (Warszawa 1972), którego zalety są powszechnie uznawane. Postępowania egzekucyjnego dotyczą także trzy monograficzne opracowania zwarte: *Egzekucja sądowa — studium na tle projektu k.p.c. PRL* (Lublin 1957); *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika* (Warszawa 1967) oraz *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego*, (Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974). Zagadnieniom postępowania egzekucyjnego poświęcił Edmund Wengerek poważną część artykułów i studiów, większość glos i kilka recenzji. Należy także zwrócić uwagę na jego rolę w pracach nad projektem części k.p.c. dotyczącej egzekucji — występował jako konsultant Komisji Kodyfikacyjnej. Również istotną rolę odegrał przez swe publikacje — zwłaszcza liczne glosy i niektóre artykuły — w procesie kształtowania się jednolitej wykładni nowego prawa egzekucyjnego. Był też uważany za najwybitniejszego znawcę postępowania egzekucyjnego i wielokrotnie wzywany jako konsultant w przypadkach, gdy powstawały problemy i wątpliwości; był ceniony jako wykładowca na kursach, mających na celu szerzenie znajomości tego postępowania.

Zajmując się w sposób szczególnie postępowaniem egzekucyjnym nie zaniedbywał Profesor Wengerek innych działów postępowania cywilnego. Miał on szczególny i cenny dar odkrywania problemów, które w teorii postępowania cywilnego lub w praktyce stosowania prawa nabierały aktualności i wymagały rozwiązania. Toteż jego opracowania z zakresu postępowania cywilnego odegrały w kształtowaniu się poglądów teoretycznych, ustawodawstwa i orzecznictwa ogromną rolę. Do ważniejszych opracowań z tego punktu widzenia zaliczyć można jego rozprawę doktorską o wyrokach zaocznych, której tezy opublikowane w postaci artykułu (*Postępowanie zaoczne w polskim procesie cywilnym*, PiP 1952 r. nr 8 - 9) stały się podstawą unormowania tej instytucji w nowym k.p.c. To samo można powiedzieć o trzech opracowaniach — monografii i artykułach dotyczących trzech naczelnych zasad postępowania cywilnego (*Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958; *Zasada kolegialności w procesie cywilnym*, PiP 1959 r. nr 3; *Zasada równości stron w postępowaniu cywilnym*, PiP 1955 r. nr 11). Problemu o dużej doniosłości społecznej dotyczą opracowania na temat ochrony własności społecznej w postępowaniu cywilnym (kilka studiów i artykułów oraz glos). Dużą wartość teoretyczną mają jego opracowania typu artykułu lub studium dotyczące: powództwa o ustalenie (RPEiS 1959 r. nr 1), jurysdykcji krajowej (*Księga pamiątkowa K. Stefki*, Warszawa—Wrocław 1967), imunitetu egzekucyjnego państw obcych (Studia Prawnicze 1967 r. nr 17), przypadku niegodziwego wzbogacenia (RPEiS 1968 r. nr 3 i NP 1974 r. nr 3), ustoności postępowania cywilnego (NP 1970 r. nr 10), zakresu ochrony sądowej w sprawach cywilnych (PiP 1975 r. nr 3), demokratyzacji procesu cywilnego w Polsce (RPEiS 1975 r. nr 1), orzeczeń sądowych w procedurach państw socjalistycznych (Studia Cywilistyczne 1975 r. nr 25/26) i aktywności sędzie-

go w polskim procesie cywilnym (Studia Iuridica 1976 r. t. V). Znaczna jest liczba artykułów odpowiadających na aktualne pytania stawiane przez praktykę w zakresie postępowania cywilnego.

Dużo uwagi w swych opracowaniach poświęcał Profesor Wengerek problemom postępowania nieprocesowego. Jest współautorem jedyne w Polsce podręcznika tego postępowania. Profesor podkreślał zawsze, że ten dział postępowania jest u nas niesłusznie niedoceniany. Dał temu wyraz w ustalaniu tematyki rozpraw doktorskich dla swych seminarzystów, czego rezultatem są opublikowane już rozprawy z tego zakresu.

Okres wojny związał Edmunda Wengerka z administracją gospodarki. Z tego okresu pochodzą liczne opracowania, częściowo popularyzatorskie, publikowane w czasopismach specjalistycznych. Zainteresowanie problematyką gospodarczą, zwłaszcza na jej styku z zagadnieniami postępowania cywilnego zostało trwałą cechą twórczości Profesora. Stąd w spisie jego prac znaleźć można kilka opracowań dotyczących takich zagadnień jak postępowanie arbitrażowe i jego stosunek do sądowego postępowania cywilnego, rola sądu w sprawach gospodarczych czy też stanowisko jednostek gospodarki uspołecznionej w postępowaniu sądowym.

Odgałęzieniem tego kierunku prac badawczych są opracowania dotyczące obsługi prawnej jednostek gospodarki uspołecznionej i organów państwowych. Profesor Wengerek jest autorem jedyne podręcznika — o charakterze monografii — zagadnień obsługi prawnej jednostek państwowych i społecznych. O wielkości potrzeb społecznych, jakie podręcznik ten zaspokaja, świadczy najlepiej fakt, że był on już wielokrotnie wznawiany, zawsze w wersji udoskonalonej i rozwiniętej.

Cechą charakteryzującą działalność naukową Profesora Wengerka było liczenie się z potrzebami praktyki wymiaru sprawiedliwości. Jako były sędzia, a potem działacz gospodarczy doskonale rozumiał, że prawo to nie tylko zbiór norm, których treść można analizować od strony teoretycznej, ale to przede wszystkim instrument, za pomocą którego państwo oddziałuje na stosunki społeczne. Stąd wielka troska znajdująca wyraz w dorobku naukowym o to, by opracowania naukowe były użyteczne dla praktyków, a także podejmowanie opracowań przeznaczonych przede wszystkim do praktyki. W korespondencji Profesora Wengerka można znaleźć dowody (w postaci listów z wyrazami uznania), że oba te kierunki działania skutecznie realizował. Był też Profesor niezmiernie popularny wśród sędziów, adwokatów, radców prawnych i komorników zarówno z racji realizmu, jaki cechował jego koncepcje teoretyczne, jak i z uwagi na przydatność dla praktyków takich opracowań, jak liczne w jego dorobku glosy do orzeczeń sądowych, komentarze, a także wzory pism procesowych i wzory aktów sądowych. Należy chylba zwrócić uwagę na charakterystyczne zjawisko: żadna z prac Profesora nie była tyle razy wznawiana co wzory pism procesowych, których był współautorem.

Profesor Wengerek był nie tylko wielkiej miary uczonym, był także doskonałym i pełnym poświęcenia pedagogiem. Dawał zawsze wyraz przekonaniu, że w interesie społecznym leży wzrost autorytetu prawa, a tym samym prawników i że nie będzie to możliwe, jeżeli wyższe uczelnie nie będą wychowywać ideowych i uczciwych, a równocześnie dobrze pod względem zawodowym przygotowanych absolwentów prawa. Był zawsze pełen inwencji w zakresie doskonalenia procesu nauczania. Z jego inicjatywy wprowadzono na ćwiczeniach z postępowania cywilnego magnetofonowe nagrania rozpraw sądowych, rzutniki do odczytywania akt sądowych i łączenie ćwiczeń z zakresu prawa materialnego i procesowego. Jego żywe zainteresowanie nauczaniem znalazło odzwierciedlenie w jego twórczości naukowej. Był autorem lub współautorem 16 podręczników i skryptów dla studentów. Opracowując jako współautor wzory pism procesowych brał pod uwagę nie tylko potrzeby praktyki, ale także ich przydatność w procesie nauczania. Był autorem kilku artykułów z zakresu dydaktyki wydziałów prawa ogłoszonych w czasopiśmie

„Życie Szkoły Wyższej”. Przez kilka ostatnich lat pracował nad nową koncepcją podręcznika postępowania cywilnego, który mógłby wyeliminować pewne ujemne elementy towarzyszące posługiwaniu się istniejącymi podręcznikami. Śmierć przerwała te zamierzenia.

Na działalność badawczą Edmunda Wengerka wielki wpływ wywarły Jego kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Na odwrót też można z uzasadnieniem twierdzić, że znajomość i autorytet polskiej nauki postępowania cywilnego za granicą w wysokim stopniu związane są z Jego osobą. Od początku swej działalności naukowej posługiwał się chętnie argumentacją czerpaną z zagranicznych prac naukowych. Z czasem ten bierny kontakt z nauką zagraniczną przerodził się w bardzo ożywione kontakty osobiste z najwybitniejszymi przedstawicielami procesualistyki europejskiej. Kontakty przybrały postać obustronnych wizyt, udziału w międzynarodowych konferencjach naukowych, wygłaszania wykładów w obcych i polskich ośrodkach naukowych. Wiele problemów opracowanych przez Profesora w Jego publikacjach zrodziło się z tych kontaktów i spowodowało, że polska nauka postępowania cywilnego, obok specyficznych problemów własnych, żyła także zagadnieniami interesującymi całą naukę europejską. Szczególnie żywe były kontakty z nauką postępowania cywilnego państw socjalistycznych. Zrodziła się z nich myśl opracowania porównawczego procesu cywilnego tych państw. Część zadania wykonał Profesor Wengerek w monografii dotyczącej postępowania przed sądami pierwszej instancji, która ukazała się w języku rosyjskim i w nieco zmienionej postaci także — już po śmierci Profesora — polskim (Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978). Szerszy zasięg ma udział Profesora Wengerka w opracowaniu rozdziału dotyczącego procedur cywilnych państw socjalistycznych do *Międzynarodowej encyklopedii prawa porównawczego*, które ukazuje się w języku angielskim. Bardzo doniosłym następstwem ożywionych kontaktów z zagranicą są liczne (ogółem 32) publikacje Edmunda Wengerka w językach obcych. Większość tych opracowań (28) opublikowanych zostało za granicą w czasopismach, publikacjach zbiorowych, materiałach z konferencji itp. Są one istotnym i trwałym wkładem Profesora Wengerka w dzieło szerzenia znajomości prawa polskiego za granicą.

Bardzo istotne miejsce w Jego działalności zajmowało także wychowanie młodych pracowników nauki i podnoszenie zawodowych kwalifikacji czynnych prawników przez doktorat. Regularnie prowadził bardzo rozbudowane seminarium doktorskie. Comiesięczne posiedzenia naukowe, na których doktoranci i habilitanci referowali fragmenty swych opracowań stały się tradycją Katedry, a potem Zakładu Postępowania Cywilnego. Sam Profesor, zawsze pełen twórczych pomysłów i inwencji był duszą tych seminariów. Jeżeli wziąć pod uwagę względnie krótki okres działalności naukowej Profesora, rezultaty jego wysiłków w zakresie kształcenia kadr naukowych w postaci 5 doktorów habilitowanych (z których dwóch jest profesorami) i 18 doktorów można ocenić jako wybitne.

Profesor Wengerek był przykładem człowieka, który działalność naukową potrafił łączyć z działalnością społeczną i polityczną. Już jako sędzia był aktywnym działaczem związków zawodowych. W tym okresie wstąpił też do Stronnictwa Demokratycznego. Z Jego inicjatywy rozwinął się w Gnieźnie bardzo aktywny klub dyskusyjny. Swą aktywność społeczną i polityczną zachował Profesor także na Uniwersytecie. W Stronnictwie Demokratycznym pełnił niemal przez cały czas różne funkcje organizacyjne: członka Komitetu Uczelnianego, przewodniczącego Koła, członka zarządu Koła, konsultanta Komitetu Centralnego SD. W ostatnich latach wiele trudu włożył w zorganizowanie koła Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Fińskiej, któremu przewodniczył. Był aktywnym członkiem Zrzeszenia Prawników Polskich i z jego ramienia pełnił różne funkcje. Przez wiele lat był opiekunem Koła Naukowego Prawników przy Wydziale Prawa i Administracji.

Wyteżona praca Profesora Wengerka była wielokrotnie honorowana odznacze-

niami i nagrodami. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Zwycięstwa i Wolności i innymi. Kilkrotnie za różne osiągnięcia otrzymywał nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego i Nauki.

Sylwetka Profesora Wengerka byłaby niepełna, gdyby patrzeć na nią tylko od strony jego osiągnięć naukowych i dydaktycznych. Mimo ogromnego wysiłku, wkładanego w wykonywanie swych zawodowych obowiązków i mimo odnoszonych sukcesów pozostał człowiekiem skromnym, życzliwym dla wszystkich, którzy się z Nim stykali. Znamienny jest Jego stosunek do rodzinnego Gniezna. Opuścił je i powracał do niego kilkakrotnie, i choć ostatecznie zamieszkał w Poznaniu, pozostał mu wierny do końca życia. Wśród Jego publikacji znaleźć można kilka pozycji poświęconych rodzinemu miastu i jego historii, jego zabytkom, jego sprawom żywotnym. Pisał nie tylko sam, inicjował i współpracował przy publikacjach zbiorowych. Wszystko, co dotyczyło Gniezna, interesowało Profesora. Z zapałem organizował zjazdy wychowanków Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego i uczestniczył w nich. Wiele wysiłku wkładał w utrzymywanie kontaktów z dawnymi kolegami. Nie było też rzeczą przypadku, że w tolerowanym przez niego zakładzie przeważali gnieźnianie.

Dla osób bliskich Profesorowi zawsze przedmiotem szczególnej fascynacji była atmosfera panująca w Jego domu. Była to atmosfera pełna szczególnego spokoju i zaufania, tak niezbędnego do twórczej pracy naukowej. Wydaje się słuszne i potrzebne, by wspominając osiągnięcia i sukcesy Profesora, zwrócić uwagę na rolę, jaką w nich odgrywała żona Profesora, dr Irena Wengerkowa.

W stosunku do kolegów, zarówno starszych jak młodszych, był Profesor Wengerek zawsze człowiekiem życzliwym i pogodnym, ale i wymagającym. Szczególnie dużo zawdzięczają mu Jego wychowankowie. Pracowitość Profesora była dla nich wzorem, Jego inwencja i umiejętność dostrzegania problemów źródłem inspiracji do podejmowania badań, Jego konsekwencja w stawianiu wymagań często niezbędnym bodźcem w przełamywaniu przeszkód piętrzących się w pracy badawczej, Jego troskliwość o warunki życiowe każdego źródłem poczucia bezpieczeństwa i pomocą w trudnych sytuacjach. Wielki uczony, wybitny wychowawca, dobry człowiek — takim pozostanie Profesor dr Edmund Wengerek w naszej pamięci.

Mieczysław Tyczka

CZTERDZIESTOLECIE PRACY NAUKOWEJ PROFESORA SEWERYNA KRUSZCZYŃSKIEGO

W październiku 1977 r. minęło czterdzieści lat od chwili, kiedy prof. zw. Seweryn Kruszczyński powołany został na stanowisko starszego asystenta przy Katedrze Organizacji Przedsiębiorstw Akademii Handlowej w Poznaniu. Zamiłowanie i talent do pracy naukowej i dydaktyczno-wychowawczej związały Jego życie ze szkolnictwem wyższym.

S. Kruszczyński, syn robotnika, urodził się w dniu 25 grudnia 1910 r. w Łągiewnikach w powiecie gnieźnieńskim. Utrzymując się z udzielania korepetycji, uczęszczał do Państwowego Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Gnieźnie, gdzie zdał egzamin dojrzałości w 1929 r. W latach 1930 - 1933 studiował w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu i uzyskał dyplom nauk handlowych. Trudne warunki materialne zmusiły Go do podjęcia pracy w Miejskim Gimnazjum Kupieckim w Poznaniu. W tym okresie dał wyraz swemu zamiłowaniu do pracy naukowej w opracowaniach ustosunkowujących się krytycznie do ówczesnego pojmowania problematyki handlu.

Publikacje i wygłoszone na ten temat referaty stały się głównym powodem zaangażowania S. Kruszczyńskiego na stanowisko starszego asystenta przez władze Akademii Handlowej w Poznaniu. Dzięki temu mógł podjąć studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego.

Podczas okupacji, celem uniknięcia grożącego aresztowania, przeniósł się w 1940 r. do Włocławka, gdzie pracował jako księgowy.

Po wyzwoleniu kraju wrócił w 1945 r. do Poznania i kontynuował pracę asystentką oraz studia, uzyskując w 1945 r. dyplom magistra nauk ekonomiczno-politycznych Uniwersytetu Poznańskiego. Na podstawie rozprawy pt. *Pojęcie i metody szacunku dochodu społecznego* promowany był w 1949 r. na doktora nauk ekonomiczno-politycznych Uniwersytetu Poznańskiego.

Po przemianowaniu Akademii Handlowej na Wyższą Szkołę Ekonomiczną organizuje w 1950 r. Katedrę Planowania i Polityki Ekonomicznej, którą kieruje do 1972 r. Od tego roku prof. S. Kruszczyński zostaje dyrektorem Instytutu Planowania i Ekonomiki Regionu w tejże Uczelni i jest mm do dnia dzisiejszego. W latach 1951 - 1962 pełnił równocześnie funkcję kierownika Katedry Ekonomii Politycznej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Tytuł naukowy docenta uzyskał w 1955 r., uchwałą Rady Państwa mianowany został profesorem nadzwyczajnym w 1962 r., a profesorem zwyczajnym w 1971 r.

Jubilat od wielu lat bierze bardzo aktywny udział w organizacji procesu naukowo-dydaktycznego wyższego szkolnictwa ekonomicznego. W latach 1950 - 1956 pełnił kolejno funkcje prodziekana, prorektora i rektora w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. Piastując godność rektora uczelni przyczynił się w znacznej mierze do uprawnienia jej funkcjonowania, wzrostu jej bazy materialnej, zapewnienia jej właściwych kierunków perspektywicznego rozwoju i podniesienia ogólnej jej rangi w skali całego kraju. Był głównym organizatorem powstałego przy uczelni w 1958 r. Instytutu Gospodarki Regionalnej i jego dyrektorem przez cały okres jego istnienia, tj. 11 lat. W okresie tym wydano 14 tomów prac badawczych Instytutu, których redaktorem był prof. S. Kruszczyński. W latach 1963 - 1969 był przewodniczącym Sekcji Ekonomicznej Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego i jednym z aktywniejszych członków ówczesnej reformy studiów ekonomicznych.

Bogaty dorobek naukowy prof. zw. dr. S. Kruszczyńskiego obejmuje prace monograficzne, artykuły naukowe, podręczniki i skrypty. Kieruje też pracami naukowymi i ich redakcją, ogłasza recenzje oraz opracowania dotyczące organizacji i programów nauczania w szkolnictwie wyższym. Szeroka skala Jego zainteresowań naukowych podnoszona jest w recenzjach przez wielu specjalistów, gdyż wśród wysoce cenionych publikacji prof. S. Kruszczyńskiego występują zarówno prace z zakresu ogólnej teorii ekonomii, planowania gospodarczego, jak i ekonomia regionu. Wymienić tu należy przede wszystkim następujące: *Z rozwoju pojęcia dochodu*, (1958); *Problem cen w dyskusji nad polskim modelem gospodarczym*, (1958); *Problem kształtowania się przychodów i kosztów. Studium analityczno-krytyczne*, (1962); *Główne proporcje planu gospodarczego 1961 - 1965*, (1962); *Metody wieloletniego planowania we Francji*, (1963); *Tempo i podstawowe proporcje rozwoju gospodarczego w perspektywicznym planie ZSRR (1961 - 1980)*, (1963); *Planowanie gospodarki narodowej i elementy polityki ekonomicznej*, (1974); *Uwagi o możliwościach opracowania regionalnych tablic przepływów międzygałęziowych na podstawie krajowych współczynników materiałności produkcji* (współautorstwo) (1976); *Metody i techniki gospodarki narodowej* (redakcja i współautorstwo), (1978).

Na szczególne podkreślenie zasługuje zainicjowanie przez prof. S. Kruszczyńskiego już w 1963 r. kompleksowych badań regionu poznańskiego i kierowanie Bankowe dużym zespołem badawczym. Rezultatem tych badań była zorganizowana pod kierownictwem S. Kruszczyńskiego sesja naukowa Instytutu Gospodarki Regionalnej przy WSE w Poznaniu (1965 r.) oraz zredagowana przez Niego praca zbiorowa pt. *Węzłowe problemy ekonomicznego rozwoju Wielkopolski w latach 1945 -1965*, zawierająca również wyniki Jego badań na temat: majątek, zatrudnienie i produkcja uspołecznionego przemysłu Wielkopolski w latach 1946 - 1965.

Kolejną pracą zespołową o tematyce regionalnej, opartą na realiach woj. poznańskiego, którą kierował prof. S. Kruszczyński, to: *Modelowe badanie produkcji i struktury gospodarki Wielkopolski oraz jej wewnętrzne i zewnętrzne powiązania*. Praca ta została wykonana przez zespół pracowników Instytutu i otrzymała nagrodę II stopnia Ministra Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1976). W dziedzinie badań regionalnych prof. S. Kruszczyński zasłużył się jako doskonały organizator i inspirował pracę badawczą w zespołach naukowych. Zaliczanie Wielkopolski do regionów najlepiej opracowanych pod względem naukowo-ekonomicznym jest w poważnej mierze Jego zasługą.

W okresie powojennym brał aktywny udział w wielu zjazdach i konferencjach naukowych na forum międzynarodowym (Moskwa, Berlin, Wiedeń, Praga, Belgrad, Bratysława), gdzie wygłaszał referaty i uczestniczył w dyskusjach; ten dorobek publikowany był w zagranicznych wydawnictwach.

Prof. S. Kruszczyński poświęca wiele wysiłku i uwagi pracy dydaktyczno-wychowawczej, odznacza się wysokimi zdolnościami pedagogicznymi i talentem dydaktycznym, dzięki którym uzyskał poważne osiągnięcia w szkoleniu i wychowaniu wysoko wykwalifikowanych kadr ekonomicznych dla naszej gospodarki narodowej. Obok głównego przedmiotu — planowania gospodarki narodowej i polityki ekonomicznej—prowadził przez wiele lat wykłady z ekonomii politycznej, z teorii wzrostu gospodarczego, z teorii rozmieszczenia sił wytwórczych, z planowania regionalnego oraz z przepływów międzygałęziowych w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, na "Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu i w Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu przy KW PZPR w Poznaniu. Był wykładowcą i konsultantem z ekonomii politycznej w Szkole Partyjnej przy KC PZPR w latach 1951 - 1955; w latach 1946 - 1949 dojeżdżał do Szczecina na wykłady w ówczesnej filii poznańskiej Akademii Handlowej w Szczecinie; w latach 1965 - 1977 wykładał na kursach szkolenia ekonometrycznego zorganizowanych przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego dla asystentów wyższych szkół ekonomicznych. W roku akademickim 1965/66 opiekował się Katedrą Planowania i Polityki Ekonomicznej WSE we Wrocławiu, której kierownictwo przejął w 1967 r. Jego wychowanek, prof. dr hab. B. Winiarski. Wyszkolił liczne rzesze magistrantów (118) i był promotorem 16 ukończonych przewodów doktorskich, spośród których 14 osób obrało pracę w szkolnictwie wyższym. Uczestniczył jako recenzent w wielu przewodach doktorskich i habilitacyjnych w różnych uczelniach ekonomicznych i wydziałach ekonomii uniwersytetów w Polsce. Na podstawie decyzji Ministra Szkolnictwa Wyższego prowadzi od 1963 r. studium doktoranckie z planowania i polityki ekonomicznej. Pod Jego opieką ukończyło przewód habilitacyjny siedem osób (M. Guzek, W. Jurek, K. Oryl, W. Radkiewicz, J. Tomala, B. Winiarski, L. Wojtasiewicz). Z Jego wychowanków trzy osoby uzyskały już tytuł profesora (J. Kramer, J. Tomala, B. Winiarski).

Mimo znacznych obciążeń pracą zawodową prof. S. Kruszczyński bierze stale czynny udział w pracy społecznej. Wiąże się to przede wszystkim z Jego członkostwem w następujących organizacjach i instytucjach: był członkiem Komisji Głównej Badań i Nauk Ekonomicznych przy Komitecie Nauki i Techniki, Podkomisji Nauk Ekonomicznych przy Komisji Nauk KC PZPR, Rady Naukowej Instytutu Planowania przy Radzie Ministrów, Prezydium Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego

i Bady Naukowej GUS, jest członkiem Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Zespołu Makroregionu Środkowo-Zachodniego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Oddziału Poznańskiego PTE, Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, Komitetu Redakcyjnego Roczników Ekonomicznych PTE w Poznaniu oraz Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego. W latach 1954 - 1960 był członkiem KW PZPR w Poznaniu.

Za pracę w szkolnictwie wyższym prof. zw. dr S. Kruszczyński był kilkakrotnie nagradzany przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (w tym m. in. za kształcenie kadry naukowej i za wyróżniające się podręczniki i skrypty), a za całokształt dotychczasowej działalności odznaczony został Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia, Medalem Tysiąclecia Państwa Polskiego. Uzyskał też zaszczytny tytuł Zasłużonego Nauczyciela PRL oraz Złotą Odznakę za Zasługi dla woj. poznańskiego, Złotą Odznakę m. Poznania i Gryfa Szczecińskiego.

Jerzy Tomala

PROFESOR JANOS KORNAI DOKTOREM HONORIS CAUSA AKADEMII EKONOMICZNEJ W POZNANIU

Coraz większe zainteresowanie i uznanie osiągnięć nauk ekonomicznych na Węgrzech spowodowały, że Senat Akademii Ekonomicznej w Poznaniu podjął uchwałę o nadaniu stopnia doktora honoris causa najwybitniejszemu ich przedstawicielowi, (profesorowi Instytutu Ekonomicznego Węgierskiej Akademii Nauk, Janosowi Kornaiovi. Uroczystość nadania doktoratu odbyła się w auli Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w dniu 23 maja 1978 roku.

Promocji profesora J. Kornaia dokonał prof. dr hab. Wacław Wilczyński. Promotor w swoim wystąpieniu przedstawił motywy nadania tego najwyższego wyróżnienia akademickiego. Wskazał na wielki autorytet profesora J. Kornaia nie tylko w teorii ekonomii, lecz także w doskonaleniu funkcjonowania, jak i rozwoju współczesnej gospodarki. W swoich opracowaniach J. Kornai zajmuje się nie tylko problemami ekonomii politycznej. Przedmiotem jego rozważań są trudne zagadnienia z teorii systemów gospodarczych, makromodeli funkcjonowania gospodarki narodowej, strategii wzrostu gospodarczego, równowagi rynkowej.

Pierwszym większym osiągnięciem, dzięki któremu profesor zyskał sobie uznanie światowe, było studium empiryczno-teoretyczne pt. *Nadmierna centralizacja w zarządzaniu gospodarczym*. W pracy tej zaprezentowane są śmiałe, oryginalne poglądy na podstawowe problemy i dylematy funkcjonowania gospodarki socjalistycznej. Z tego okresu pochodzą także prace, tłumaczone na wiele języków, poświęcone teorii dwu- i wieloszczeblowego planowania i programowania. Zostały w nich zaprezentowane nie tylko rozwiązania teoretyczne, lecz także i procedura dochodzenia do optimum.

Autorytet profesora J. Kornaia w świecie naukowym umocniły badania nad zastosowaniem programowania matematycznego przy optymalizacji decyzji inwestycyjnych i eksportowo-importowych (*Mathematical Planning of Structural Decisions*, Budapeszt 1965). W pracy tej prezentuje on wiele nowych koncepcji teoretycznych, jak i analiz empirycznych na nich opartych.

Najważniejszą dotychczas pracą J. Kornaia jest słynne *Anti-Equilibrium* (1971).

Polskie wydanie tego dzieła (1973) poświęcił on pamięci profesora Oskara Langego. Promotor wskazał, iż do *Anti-Equilibrium* nie można zastosować zwykłych miar oceny. Jest to praca wykraczająca swoimi horyzontami, oryginalnością i świeżością ujmowania problemów poza utarte ścieżki. W pracy tej poddał ostrej krytyce teorie ekonomiczne wywodzące się z metodologicznych założeń „równowagi ogólnej” i zaprezentował nowe ujęcie teorii systemów ekonomicznych. Wykazał bowiem, że przyspieszony rozwój gospodarczy w warunkach pełnej równowagi jest trudny do osiągnięcia. Stąd też jest sprawą bardziej istotną rozpatrywanie mechanizmu wzrostu gospodarczego po odrzuceniu tego założenia, co jednak nie oznacza lekceważenia roli równowagi rynkowej. W swoich rozważaniach punkt ciężkości położył J. Kornai na analizie mechanizmów instytucjonalnych odgrywających wielką rolę w kształtowaniu wzrostu gospodarczego. Problemy wzrostu gospodarczego, jego harmonijności i gwałtownych przyspieszeń są także przedmiotem rozważań w kolejnych książce *Rush versus Harmonie Growth*.

Dzięki swej wysokiej pozycji w świecie naukowym profesor J. Kornai bywa wielokrotnie zapraszany przez najbardziej znane uniwersytety. W 1971 r. wykładał na uniwersytecie w Rotterdamie i współpracował z J. Tinbergenem. Współpracuje też z czołowymi ekonomistami, jak np. J. K. Arrowem, J. Marschakiem, T. C. Koopmansem.

Działalność J. Kornaia stanowi przykład owocnej współpracy nauki z praktyką. Brał on czynny udział w przygotowaniu węgierskiej reformy gospodarczej. Świeżość spojrzenia, rozległe horyzonty, umiejętność łączenia analizy ilościowej i jakościowej można dostrzec także w ekspertyzach opracowywanych dla Komisji Ekonomicznej Rady Ministrów WRL i Państwowego Urzędu Planowania.

Po wręczeniu insygniów doktora honoris causa, profesor J. Kornai podziękował za tak zaszczytne odznaczenie. Wskazując między innymi na rolę inspirujących kontaktów z polskimi ekonomistami i nauką polską, nawiązał do zasług i wkładu O. Langego w rozwój dziedziny, którą on sam zajmuje.

Korzystając z obecności profesora Janosa Kornaia w Poznaniu, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne zorganizowało wspólnie z Instytutem Ekonomii Politycznej AE w Poznaniu zebranie, na którym wybitny gość wygłosił odczyt nt. wpływu systemu funkcjonowania gospodarki narodowej na równowagę ekonomiczną.

Również Instytut Cybernetyki Ekonomicznej poznańskiej uczelni gościł profesora na seminarium poświęconym analizie możliwości sterowania systemem funkcjonowania gospodarki narodowej. Dzięki wspomnianym imprezom pobyt profesora Janosa Kornaia stał się wydarzeniem w życiu poznańskiego środowiska naukowego.

Maria Zapart

POLSKO-JUGOSŁOWIAŃSKIE DNI PRAWNICZE

W dniach od 25 do 30 września 1978 r. odbyły się w Jugosławii IV Polsko-Jugosłowiańskie Dni Prawnicze. Spotkania te, organizowane od szeregu lat, stały się stałą formą współpracy naukowej prawników Polski i Jugosławii. Tym razem spotkania odbywały się na terenie uniwersytetów w Belgradzie oraz Nowym Sadzie i poświęcone były dwóm zagadnieniom:

- a) pozycji gminy, organizacji władzy oraz samorządu w gminie,
- b) problemem dobrej jakości produkcji i ochrony konsumenta.

W ramach pierwszej problematyki podstawowy referat ze strony polskiej wygłosił prof. dr hab. Z. Leoński (UAM), który przedstawił pozycję gminy jako podstawowej jednostki podziału terytorialnego w Polsce. Problematyka samorządu mieszkańców miast w Polsce przedstawiona została przez prof. dr hab. S. Zawadzkiego (UW), a dr T. Fuks (IPP PAN) omówił zagadnienia samorządu wiejskiego, natomiast dr B. Zawadzka (IPP PAN) przedstawiła społeczno-polityczną organizację gminy w świetle badań empirycznych, w szczególności problematykę gminnej rady narodowej i jej społecznych organów, tj. prezydium i komisji.

Natomiast uczestniczący w spotkaniach prawnicy Jugosławii przedstawili następujące referaty: prof. dr V. Simonovic „Pozycja gminy w Konstytucji i politycznym systemie Jugosławii”, prof. dr Z. Dukić-Veljović „Normatywna funkcja gminy” i prof. dr P. Nikolić „Organizacja władzy i samorządu w gminie” (wszyscy referenci są pracownikami Uniwersytetu w Belgradzie).

W dyskusji nad referatami poruszano problem charakteru prawnego statutu gminy, wspólnoty miejscowej, umów między gminami dotyczących współdziałania oraz tworzenia wspólnych organów w Jugosławii. Prawnicy jugosłowiańscy natomiast żywo interesowali się oceną reformy administracji w Polsce przeprowadzonej w latach 1972 - 1975, a także problemem statusu prawnego i faktycznego prezydium rady narodowej w Polsce oraz przedsiębiorstw podległych radom narodowym.

Zarówno referaty, jak i dyskusje wykazały, że mimo odmiennych założeń ustrojowo-prawnych w praktyce określone instytucje wykazują niekiedy podobieństwa, a ponadto, że istnieje potrzeba prowadzenia dalszych badań empirycznych i prawno-porównawczych, gdyż tu i tam gmina stanowi podstawowe ogniwo zarządzania.

W ramach problematyki dobrej jakości produkcji i ochrony konsumenta prawnicy polscy przedstawili następujące referaty: doc. dr hab. E. Łętowska (IPP PAN) „Ochrona konsumenta w Polsce”, doc. dr hab. J. Trojanek (UAM) „Problem dobrej jakości i ochrony konsumenta w Polsce w świetle nowych rozwiązań ekonomiczno-prawnych”, doc. dr hab. F. Zedier (UAM) „Ochrona interesów konsumenta w sądowym postępowaniu cywilnym i postępowaniu arbitrażowym” oraz prof. dr hab. W. Ludwiczak (UAM) „Kolizyjne zagadnienia odpowiedzialności producenta za szkody wyrządzone oddziaływaniem produktu”. Natomiast referenci jugosłowiańscy w swych referatach poruszyli następujące zagadnienia: prof. dr V. Jovanović „Jakość wyrobów i ochrona konsumenta w świetle prawa gospodarczego i cywilnego w Jugosławii”, D. Denković „Ochrona konsumenta w Jugosławii”, prof. dr M. Džordžević „Ochrona konsumenta w Jugosłowiańskim prawie karnym” oraz dr S. Taboroci „Wpływ systemu podatkowego na jakość produkcji i ochronę konsumenta”.

W toku dyskusji prawnicy jugosłowiańscy żywo interesowali się problematyką nowych rozwiązań ekonomiczno-prawnych przyjętych ostatnio w Polsce, których celem jest lepsza jakość produkcji i ochrona interesów konsumenta, natomiast prawników polskich interesowały problemy związane z ruchem konsumenckim w Jugosławii (rady konsumentów i związki konsumentów) oraz efektywność społecznych form kontroli rynku i perspektywy dalszego rozwoju kontroli społecznej nad przemysłem, handlem i usługami w Jugosławii.

Uczestnicy konferencji byli zgodni, iż *pełną* i skuteczną ochronę praw konsumenta może zapewnić tylko kompleksowe stosowanie wszelkich dostępnych środków, a więc ekonomicznych, politycznych i prawnych. W ramach zaś środków prawnych dla pełnej ochrony praw konsumenta niezbędne są prawidłowe rozwiązania cywilnoprawne, a także i aktywna działalność organów administracyjnych, jak również w ostateczności stosowanie represji karnej przeciwko osobom naruszającym interesy konsumenta.

Uczestnicy konferencji byli również zgodni, że obecne środki ochrony konsu-

menta są niewystarczające. Niezbędne jest więc doskonalenie obecnie obowiązującego systemu ochrony konsumenta oraz szukanie nowych rozwiązań iw szczególności o charakterze zapobiegawczym.

Feliks Zedler

KOŁOKWIUM HABILITACYJNE DOKTORA ERYKA WOJCIECHOWSKIEGO

W dniu 31 maja 1977 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Prawa i Administracji poświęcone przeprowadzeniu kolokwium habilitacyjnego doktora Eryka Wojciechowskiego.

Dr E. Wojciechowski urodził się 1 stycznia 1941 r. w Rzeszowie. W latach 1960 - 1965 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Po ukończeniu studiów i uzyskaniu tytułu magistra prawa na podstawie pracy pt. „Funkcja prawna zasad współżycia społecznego w prawie cywilnym PRL”, napisanej pod kierunkiem prof. dra Z. Ziemińskiego, rozpoczął pracę w Katedrze Prawa Finansowego. Stopień naukowy doktora nauk prawnych uzyskał w 1969 r. na podstawie rozprawy pt. „Niefiskalne cele opodatkowania”, napisanej pod kierunkiem prof. dra Jana Zdzitowieckiego. W tym samym też roku dr E. Wojciechowski powołany został na stanowisko adiunkta w Katedrze Prawa Finansowego. Pracując na Uniwersytecie, dr E. Wojciechowski odbył 2-letnią pozaetatową aplikację arbitrażową, zakończoną w 1972 r. egzaminem przed Okręgową Komisją Arbitrażową w Poznaniu. Na wniosek dra E. Wojciechowskiego Rada Wydziału Prawa i Administracji UAM uchwałą z dnia 21 grudnia 1976 r. otworzyła przewód habilitacyjny i dla przygotowania niektórych stadiów przewodu powołała komisję w następującym składzie: prof. dr Wiktor Jaśkiewicz — przewodniczący, prof. dr hab. Wiktor Pawlak i prof. dr hab. Wojciech Łączkowski — członkowie. Uchwałą z dnia 8 lutego 1977 r. Rada Wydziału powołała recenzentów: prof. dr hab. Natalię Gajl (UŁ), prof. dra Mariana Weralskiego (UW) oraz prof. dra hab. Andrzeja Komara (UAM) do oceny dorobku naukowego dra E. Wojciechowskiego, ze szczególnym uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej. Komisja po zapoznaniu się z rozprawą habilitacyjną oraz nadesłanymi przez recenzentów ocenami dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej dra E. Wojciechowskiego stwierdziła, że odpowiadają one wymogom ustawowym (§ 26 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 II 1966 r. w sprawie warunków i trybu przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych), w związku z czym wniosła o uznanie pracy dra E. Wojciechowskiego pt. *Prawnofinansowe podstawy działalności państwowych organizacji gospodarczych* (Poznań 1977) jako pracy habilitacyjnej i o dopuszczenie go do kolokwium habilitacyjnego. Rozpoczynając dyskusję nad rozprawą habilitacyjną prof. N. Gajl poprosiła habilitanta o ocenę gospodarki funduszowej przedsiębiorstw państwowych jako elementu systemu zarządzania tymi przedsiębiorstwami. W odpowiedzi dr E. Wojciechowski stwierdził, że problematyka gospodarki funduszowej przedsiębiorstw państwowych ze względu na swój złożony charakter należy do zagadnień kontrowersyjnych w teorii finansów. Fundusze w gospodarce pieniężnej przedsiębiorstw odgrywają w pewnym sensie rolę podobną do spełnianej przez niektóre podziały klasyfikacji budżetowej, a mianowicie determinują kierunek i rozmiary wydatków pieniężnych przedsiębiorstw. Rodzaje i rozmiary poszczególnych pieniężnych funduszy celowych organizacji gospodarczych wyznaczone są w znacznym stopniu przez system planowania i zarządzania

gospodarką narodową. Przewaga funduszków scentralizowanych świadczy na ogół o koncentracji środków pieniężnych na wyższych szczeblach zarządzania gospodarką narodową, zaś decentralizowanie funduszy — o przekazywaniu uprawnień na pewnych odcinkach gospodarki finansowej na niższe szczeble. Zakres gospodarki funduszowej na poszczególnych szczeblach zarządzania gospodarką narodową decyduje ponadto o stopniu samodzielności ich dysponentów w podejmowaniu decyzji określonego rodzaju. Zbyt duża różnorodność funduszków tworzonych na szczeblu przedsiębiorstw jest przejawem ograniczania ich samodzielności. Niewątpliwie przyznanie przedsiębiorstwu uprawnień do tworzenia i wykorzystania określonego funduszu celowego jest przejawem przyznania mu uprawnień do podejmowania decyzji ekonomicznych określonego rodzaju, uznaniem jego samodzielności w tym zakresie. Zbyt duże jednak „poszatkowanie” środków pieniężnych przedsiębiorstw na fundusze celowe jest — zdaniem dra E. Wojciechowskiego — wyrazem ograniczania ich samodzielności. Przyznaje się im bowiem, z jednej strony, uprawnienie do tworzenia i wykorzystywania środków pieniężnych, ale tylko na określonym odcinku ich działalności. Z drugiej jednak strony przyznanie uprawnień w danym — i tylko tym — zakresie, stanowi skrupowanie przedsiębiorstw co do możliwości wykorzystania środków pieniężnych na inny, uznany przez nie za bardziej pożądany, cel. Fundusze celowe, określając przeznaczenie wydatków i ich rozmiary — przy pozostawieniu swobody w ich realizacji — determinują jednocześnie granice samodzielności finansowej przedsiębiorstw. Można twierdzić, że o ile z jednej strony istnienie gospodarki funduszowej przedsiębiorstw jest przejawem posiadania przez nie określonych uprawnień w zakresie gospodarki środkami pieniężnymi, o tyle z drugiej stanowi ona przejaw stosowania form parametrycznego oddziaływania na gospodarkę przedsiębiorstw, określając cele i zakres ich realizacji przez same przedsiębiorstwa. Z kolei prof. N. Gajd zapytała habilitanta, jakie, jego zdaniem, czynniki kształtują powstawanie funduszy celowych w organizacjach gospodarczych. W odpowiedzi dr E. Wojciechowski wskazał, że czynnikami kształtującymi powstawanie, rodzaje i rozmiary funduszy w organizacjach gospodarczych mogą być z jednej strony wyniki gospodarcze, z drugiej zaś potrzeby, których zaspokojeniu służyć ma fundusz. W konsekwencji rozróżniać by można fundusze związane bezpośrednio z wynikami działalności gospodarczej (np. fundusz rozwoju w aktualnym systemie finansowym) oraz fundusze, których zadaniem jest zabezpieczenie wydatków na określone cele niezależnie od wyników działalności gospodarczej (np. zakładowy fundusz socjalny, mieszkaniowy i inne). Tworzenie funduszu z wyniku finansowego skłania — zdaniem habilitanta — organizacje gospodarcze do stałego poprawiania wyników swej działalności, gdyż to w rezultacie powoduje wzrostu funduszu w przyszłych okresach. Przy tworzeniu zaś funduszy w ciężar kosztów własnych na czoło wysuwają się potrzeby, których zaspokojeniu służyć ma fundusz. Zadaniem tego rodzaju funduszy jest zabezpieczenie wydatków na określone cele, niezależnie od wyników działalności gospodarczej. Czynnikiem kształtującym tego rodzaju fundusze stają się bowiem potrzeby uznane przez prawodawcę za tak doniosłe, że ich zaspokojenie uniezależnia się od rozmiarów wyniku finansowego.

Kolejne pytanie zadał prof. M. Weralski, który poprosił habilitanta o podanie przyczyny rozbieżności poglądów na temat istnienia rozrachunku gospodarczego w spółdzielczości. W odpowiedzi dr E. Wojciechowski wskazał, że — jak dotąd — brak jest jednolitego, powszechnie przyjętego rozumienia pojęcia samego rozrachunku gospodarczego. Rozrachunek gospodarczy pojmuje się jako kategorię ekonomiczną, innym razem jako metodę kierowania działalnością przedsiębiorstw społecznych oraz instytucję prawną, to znów jako system rachunku ekonomicznego. Traktując rozrachunek gospodarczy jako kategorię ekonomiczną, nawiązuje się do przesłanek istnienia gospodarki towarowo-pieniężnej w socjalizmie. Oznacza on wówczas istnienie określonych stosunków wyodrębnienia przedsiębiorstw państwowych

z całości własności państwowej oraz istnienia określonych więzi o charakterze rynkowym między uczestnikami życia gospodarczego. Habilitant podkreślił, że wyodrębnienie przedsiębiorstw w ramach jednolitej formy własności państwowej jest ograniczone, niepełne i że więzi rynkowe między producentami powstają przy wykonywaniu zadań ustalonych w planie ogólnonarodowym, nie naruszając wyznaczonych w nim podstawowych proporcji rozwoju gospodarczego. Przyjmując takie stanowisko co do treści pojęcia rozrachunku gospodarczego, o rozrachunku gospodarczym przedsiębiorstw spółdzielczych można by mówić wówczas, gdy — analogicznie, jak w przypadku przedsiębiorstw państwowych w ramach własności państwowej — w ramach własności spółdzielczej następuje wyodrębnienie poszczególnych przedsiębiorstw i pojawiają się między nimi związki rynkowe. Gdy produkcja natomiast odbywa się tylko w jednym przedsiębiorstwie spółdzielczym, którego całość środków produkcji stanowi grupową własność zatrudnionego w niej zespołu pracowników, wtenczas nie ma ani ograniczonego wyodrębnienia, ani nie zachodzą określone związki rynkowe w ramach tej samej formy własności. Traktując natomiast rozrachunek gospodarczy jako metodę kierowania działalnością przedsiębiorstw uspołeczniczonych, polegającą na połączeniu centralnego planowego kierownictwa ze strony państwa z operatywnością każdego przedsiębiorstwa, istotną jego treść upatruje się nie tyle w wyodrębnieniu ekonomicznym jednostek gospodarujących, ile w całości środków umożliwiających realizację zadań narodowego planu społeczno-gospodarczego przez jednostki do tego przeznaczone. Stąd, mimo odrębnej formy własności przedsiębiorstw spółdzielczych, państwo socjalistyczne stosuje szereg środków administracyjnych i ekonomicznych zmierzających do oddziaływania na działalność organizacji spółdzielczych, stosownie do preferencji ogólnospołecznych ujętych w ppsg. Przyjmując rozumienie rozrachunku gospodarczego jako metody kierowania działalnością przedsiębiorstw uspołeczniczonych, a także akcentując fakt, że kierowanie to odbywa się za pomocą prawnie uregulowanych środków, uzasadnione jest posługiwanie się tym pojęciem w odniesieniu do przedsiębiorstw spółdzielczych. Wobec jednakże braku jednolitego, powszechnie przyjętego stanowiska co do treści tego pojęcia, istnieją nadal kontrowersje i rozbieżności poglądów co do możliwości stosowania i roli rozrachunku gospodarczego w spółdzielczości. Ustawodawstwo państw socjalistycznych, regulujące gospodarkę finansową spółdzielczości, posługuje się co prawda tym pojęciem, jednakże bez bliższego określenia, jak pojęcie to należy rozumieć. Następnie prof. M. Weralski poprosił habilitanta o przedstawienie problematyki tzw. zasad rozrachunku gospodarczego. W odpowiedzi dr E. Wojciechowski wskazał, że traktując rozrachunek gospodarczy jako metodę kierowania działalnością przedsiębiorstw uspołeczniczonych trudno byłoby doszukać się jakiegoś jednego, powszechnie przyjętego, uniwersalnego katalogu zasad ich funkcjonowania. Trudność ta bierze się stąd, że system zarządzania gospodarką narodową stale doskonalony, cechuje się zmiennością rozwiązań prawno-organizacyjnych. Zmienność tych ostatnich powoduje zmienność zasad z nich wyprowadzonych, dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw uspołeczniczonych. Habilitant podkreślił, że próby charakteryzowania rozrachunku gospodarczego jako katalogu pewnych zasad organizacyjnych, wyprowadzonych jako logiczna konsekwencja z obowiązującego w określonym czasie systemu zarządzania, o tyle tylko uznać można za udane, o ile system ten w swych założeniach uwzględniał ekonomiczne, obiektywne konieczności prawidłowego funkcjonowania rozrachunku gospodarczego. W różnych zatem okresach, w różnych fazach rozwoju społeczno-gospodarczego, próby charakteryzowania rozrachunku gospodarczego w postaci katalogu zasad funkcjonowania przedsiębiorstw, wypadać będą inaczej. A to z tego powodu, że w różnych okresach różne są ramy prawno-organizacyjne, w których realizowane są obiektywne wymogi ekonomicznej kategorii rozrachunku gospodarczego. Generalna linia rozwiązań daje się jednak uchwycić i można by ją scharakteryzować jako odzwierciedlenie w rozwiązaniach

prawno-organizacyjnych wewnętrznej sprzeczności między obiektywną ekonomiczną koniecznością wyodrębnienia przedsiębiorstw z własności państwowej a koniecznością ograniczenia tego wyodrębnienia z uwagi na planowy charakter, gospodarki narodowej, zapewniający harmonijny rozwój wszystkich jej gałęzi i warunkujący jak najpełniejsze zaspokojenie potrzeb społecznych, co znajduje wyraz w spleceniu się w systemie zarządzania elementów centralistycznych i decentralistycznych. Na podstawie dotychczasowego rozwoju ustawodawstwa w państwach socjalistycznych sformułować można by następujące ogólne cechy rozrachunku gospodarczego, rozumianego jako metoda kierowania działalnością przedsiębiorstw: posiadanie przez przedsiębiorstwo osobowości prawnej, ponoszenie majątkowej odpowiedzialności za własne działania, pokrywanie wydatków z własnych przychodów, co łączy się z odpłatnością świadczeń przedsiębiorstw i posiadaniem przez nie rachunku bankowego, na którym gromadzone są uzyskiwane środki pieniężne i z którego wydatkowane są one na pokrycie zaciągniętych zobowiązań, rozliczanie się wynikami swej działalności, sporządzanie bilansu i rachunku wyników, wykorzystywanie bodźców materialnego zainteresowania dla zwiększenia efektywności gospodarowania.

Z kolei prof. A. Komar zapytał habilitanta o funkcję podatku obrotowego w założeniach nowego systemu ekonomiczno-finansowego. W odpowiedzi dr E. Wojciechowski stwierdził, że w myśl założeń nowego systemu ekonomiczno-finansowego rola podatku obrotowego jako formy przejmowania akumulacji finansowej przedsiębiorstw uspołecznionych ma zmniejszyć się, gdyż podstawowymi formami stać się mają: oprocentowanie funduszy finansujących środki trwałe, obciążenie funduszu płac, opodatkowanie funduszu rozwoju i obciążenie funduszu premiewego pracowników na stanowiskach kierowniczych i innych samodzielnych. Zharmonizowanie tych płatności w formule ceny wyjściowej pozwolić ma na stosowanie podatku obrotowego jedynie w przypadkach uzasadnionych innymi — głównie pozafiskalnymi — względami. Chodzi tu w szczególności o oddziaływanie na kształtowanie się popytu na rozmaite dobra oraz regulowanie wyników finansowych organizacji gospodarczych. W formule ceny wyjściowej nie ma podatku obrotowego. Jednolity poziom cen, takich samych dla producenta i odbiorcy, likwiduje dotychczasowe podstawy jego występowania przy istnieniu cen fabrycznych i cen zbytu. Najwięcej możliwości stymulacyjno-regulujących wykorzystywania podatku obrotowego otwiera się w sytuacjach, gdy wyjściowe ceny dóbr konsumpcyjnych nie są równocześnie cenami równowagi rynkowej. Nie ma powodu, by różnica w takich przypadkach, gdy ceny równowagi są wyższe od cen wyjściowych, pozostawała w przedsiębiorstwach, jako że ich potrzeby finansowe zaspokajane są realizowaniem ceny wyjściowej. Różnica ta przejmowana winna być przez budżet w postaci podatku obrotowego. Habilitant zaakcentował, że ponieważ system cen doskonałony jest stopniowo, rola podatku obrotowego, jako narzędzia przejmowania akumulacji finansowej organizacji gospodarczych, również maleć będzie stopniowo. Na razie jednak podatek obrotowy spełnia dość znaczną rolę w tym zakresie.

W dyskusji nad przebiegiem i oceną kolokwium habilitacyjnego dra E. Wojciechowskiego głos zabrali profesorowie: N. Gajl, M. Weralski i A. Komar. Zwrócili oni uwagę na wysoki poziom rozprawy habilitacyjnej oraz wyrazili zadowolenie z odpowiedzi habilitanta, cechujących się wszechstronną, gruntowną znajomością przedmiotu.

W wyniku tajnego głosowania Rada Wydziału postanowiła przyjąć kolokwium habilitacyjne dra E. Wojciechowskiego.

W ponownym tajnym głosowaniu Rada Wydziału Prawa i Administracji UAM postanowiła jednogłośnie nadać doktorowi Erykowi Wojciechowskiemu stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie prawa finansowego.

KOŁOKWIUM HABILITACYJNE DOKTOR LUCYNY WOJTASIEWICZ

W dniu 13 grudnia 1977 r. odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Planowania i Zarządzania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, poświęcone zakończeniu przewodu habilitacyjnego dr Lucyny Wojtasiewicz.

Dr Lucyna Wojtasiewicz urodziła się 25 VI 1938 r. w Daszawie pow. Stryj. Studia ekonomiczne ukończyła w 1961 r. na Wydziale Handlowo-Towaroznawczym ówczesnej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu. W latach 1961 - 1966 pracowała w Pracowni Planów Regionalnych przy Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Poznaniu. W tym czasie, w 1964 r., ukończyła Podyplomowe Studium Planowania Regionalnego przy SGPiS w Warszawie.

W 1967 r. rozpoczęła studia doktoranckie w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, specjalizując się w problematyce inwestycji, zaś w 1969 r. na podstawie pracy pt. *Planowanie inwestycji w ujęciu regionalnym* uzyskała stopień doktora nauk ekonomicznych. Od tegoż roku rozpoczęła pracę w Instytucie Planowania i Ekonomiki Regionu WSE w Poznaniu w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego. Zainteresowania badawcze dr L. Wojtasiewicz koncentrują się na problematyce planowania regionalnego, natomiast w zakresie dydaktyki specjalizuje się w przedmiocie — metody techniki planowania.

Problematyka badawcza wchodząca w zakres zainteresowań dr L. Wojtasiewicz nie ogranicza się jednak tylko do zagadnień ściśle inwestycyjnych, ale obejmuje całość problemów rozwoju gospodarczego regionu, a więc powiązania planów regionalnych z planem krajowym wraz z problematyką przetrzynnych przekrojów planów regionalnych oraz problematyką wewnętrznych powiązań w regionie. Dorobek naukowy dr L. Wojtasiewicz obejmuje 3 prace monograficzne, 4 skrypty (współautorstwo), 14 artykułów, w tym 2 w czasopismach zagranicznych, oraz 10 prac niepublikowanych, z których 4 zostały wdrożone przez jednostki planowania na szczeblu wojewódzkim.

Przewód habilitacyjny dr L. Wojtasiewicz został wszczęty uchwałą Rady Wydziału Ekonomiki Produkcji WSE w Poznaniu 24 VI 1975 r. na podstawie rozprawy pt. *Rachunki przestrzenne i ich wykorzystanie w planowaniu i prognozowaniu rozwoju regionu*, wydanej przez wydawnictwo AE (Poznań 1977, ss. 200). Recenzentami rozprawy byli: prof. dr hab. Krzysztof Porwit, prof. dr hab. Bolesław Winiarski i prof. dr hab. Wacław Wilczyński. Komisja powołana przez Radę Wydziału w składzie: prof. dr hab. Zbigniew Czerwiński, prof. dr Seweryn Kruszczyński i prof. dr hab. Wacław Wilczyński pozytywnie oceniła dotychczasowy przebieg przewodu habilitacyjnego i na tej podstawie zarządzono kolokwium habilitacyjne. W toku kolokwium dziekan wydziału doc. dr Florian Wiśniewski poprosił dr L. Wojtasiewicz o przedstawienie przebiegu pracy badawczej. Habilitantka wyjaśniła, że jej zainteresowania badawcze od początku dotyczyły zagadnień planowania regionalnego. Prace swe prowadzi dwoma nurtami. Pierwszy z nich, o charakterze teoretycznym, dotyczy konstrukcji modeli rachunków planistycznych rozwoju regionu. W tym zakresie dr L. Wojtasiewicz przygotowała opracowanie wchodzące w skład badań węzłowych koordynowanych przez Instytut Planowania w Warszawie. Poszerzona i zmodyfikowana wersja tego opracowania jest podstawą rozprawy habilitacyjnej. Drugi nurt badań dr L. Wojtasiewicz związany jest z badaniami empirycznymi.

Charakteryzując swą rozprawę habilitacyjną, dr L. Wojtasiewicz wyjaśniła, że głównym celem pracy jest przedstawienie zespołu rachunków, służących wskazywaniu zharmonizowanych układów gospodarczych określonych jednostek terytorialnych. Jednostki te nazywane ogólnie regionami, mogą być różnej wielkości i różnego typu (województwo, gmina, rejon rolniczy, obszar turystyczny). Chodzi o taki system rachunków, w którym każdy region może być rozpatrywany jako część większej

całości przestrzennej, a jednocześnie jako zespół określonych terytorialnych jednostek składowych. Na tym tle proponowane są przez autorkę powiązania między rachunkami regionów różnych szczebli, wzajemne uzgodnienia i przepływ informacji. Seas każdego rachunku sprowadza się do określenia programu rozwoju tzw. sektora wewnętrznego gospodarki regionu w dostosowaniu do danego programu rozwoju sektora zewnętrznego i przy uwzględnieniu procesów indukowanych, powstających w regionie. Praca dr L. Wojtasiewicz ma charakter teoretyczny. Dla przybliżenia modeli rachunków do celów aplikacyjnych podane są jednak przykłady liczbowe, mające ilustrować sekwencję rachunków, potrzeby w zakresie informacji i rozmiary zadań obliczeniowych.

Prof. B. Winiarski poprosił habilitantkę o wyjaśnienie, jaka jest relacja między mechanizmami procesów rozwoju regionu zachodzącymi w rzeczywistości i ujętymi w teorii regionu, a rachunkami regionalnymi przedstawionymi w pracy oraz jaki jest zakres wykorzystania tych rachunków do kształtowania tych mechanizmów.

Odpowiadając, habilitantka wyjaśniła, że zawarte w jej pracy modele rachunków są pomyślane jako odwzorowanie zachodzących w rzeczywistości powiązań między poszczególnymi składowymi układami społeczno-gospodarczego regionu. Stąd u podstaw tych rachunków znajdują się określone zestawy współzależności (relacje nakładów-wyników, relacje dochodowo-konsumpcyjne, relacje przyrostu zasobów z odpowiednim ich wymiarem czasowym, relacje między istniejącym stanem wyjściowym a planowanym stanem docelowym i z odpowiednim wymiarem przestrzennym, relacje wewnętrzne i zewnętrzne regionu). Tak więc, stwierdziła habilitantka, rachunki zawarte w pracy uwzględniają mechanizmy rozwoju regionu w tym zakresie, w jakim są one wyjaśnione przez teorie rozwoju regionu, dostarczające określonych przesłanek heurystycznych do identyfikacji i kwantyfikacji poszczególnych elementów rozwoju regionu i ich powiązań. Zdaniem autorki, istotne jest założenie, że proces rozwoju regionu, rozumiany jako proces harmonijny (gwarantujący zachowanie określonych relacji równowagi) i ukierunkowany (zapewniający osiągnięcie określonych stanów docelowych), nie może kształtować się automatycznie.

Kontynuując odpowiedź habilitantka stwierdziła, że rachunki regionalne powinny być tak skonstruowane, aby wskazywały przynajmniej działania niezbędne, tj. takie, które — w przypadku niezagwarantowania ich w planie — byłyby poniekąd „wymuszone przez życie” w przypadku uruchomienia pewnych impulsów wywoławczych, co oczywiście, przy pominięciu tych działań w planie, nastąpiłoby z reguły z opóźnieniem i mogłoby mieć przebieg ekonomicznie nieefektywny lub społecznie uciążliwy. Generalnie rzecz biorąc, stwierdziła habilitantka, lepsze podstawy ma — jak dotychczas — planowanie regionalnych układów gospodarczych (wraz ze sferą obsługi) niż planowanie układów społeczno-gospodarczych.

W dalszej części kolokwium habilitantka odpowiadała na pytania prof. S. Kruszczyńskiego, prof. W. Wilczyńskiego, doc. S. Abta, prof. J. Wierzbickiego, prof. B. Gruchmana, prof. J. Piasnego. W odpowiedziach habilitantka przedstawiła swe poglądy dotyczące sposobu interpretacji i ujęcia celów w planie regionalnym w zależności od horyzontu czasowego planu, zbieżności wskaźników jednostki nadrzędnej i podrzędnej w aspekcie planowania regionalnego, wyjaśniła zagadnienie wykorzystania rachunków w istocie swej aprzestrzennych, oceniła perspektywy stosowania rachunków regionalnych w świetle wymagań statystycznych; wyjaśniła zagadnienie ujęcia struktury spożycia w funkcji celu i zabezpieczenia interesów układu nadrzędnego (gospodarki narodowej) przy dążeniu do maksymalizacji spożycia w regionie, jak rozumie region jako podmiot planowania i czy proponowane doskonalenie metod planowania regionalnego nie prowadzi do centralizacji decyzji planistycznych i do ograniczenia autonomiczności decyzji w regionie, przedstawiła problematykę barier rozwoju regionalnego i sposób ich uwzględniania w rachunkach planistycznych regionu, oceniła przydatność współczynnika elastyczności dochodowej popytu w wa-

runkach producenta i wyjaśniła sposób interpretacji i podstaw oszacowania funduszu spożycia zbiorowego, który został ujęty w jednym z przykładów liczbowych w pracy.

Po skończeniu kolokwium odbyła się dyskusja, w której prof. B. Winiarski wyraził uznanie dla erudycji habilitantki i znajomości przez nią realiów życia gospodarczego. Prof. W. Wilczyński podkreślił, że zawarta w pracach dr L. Wojtasiewicz dogłębna analiza ilościowa i propozycje rozwiązań problemów konfliktowych w wieloszczeblowym planowaniu regionalnym zasługuje na *pełne* uznanie. Praca dr L. Wojtasiewicz została również wysoko oceniona przez pozostałych dyskutantów. Całość wystąpienia habilitantki została oceniona jako bardzo dobra.

Rada Wydziału Planowania i Zarządzania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu podjęła w tajnym głosowaniu jednomyślnie uchwałę o pozytywnej ocenie kolokwium habilitacyjnego dr L. Wojtasiewicz i nadaniu jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w zakresie planowania gospodarki narodowej.

Halina Nowak

KOLOKWIMUM HABILITACYJNE DOKTORA JÓZEFA ORCZYKA

W dniu 28 czerwca 1978 roku odbyło się posiedzenie Rady Wydziału Ekonomii Produkcji i Obrotu Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, poświęcone przeprowadzeniu kolokwium habilitacyjnego dra Józefa Orczyka.

J. Orczyk urodził się 4 I 1940 r. w Śremie, gdzie ukończył szkołę podstawową i średnią. Studia wyższe w zakresie historii i pedagogiki odbył na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, a następnie ukończył studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W 1967 r. uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt. „Kryzys sił wytwórczych i produkcja rolna w Polsce w latach 1929-1935”. Od 1962 r. jest pracownikiem Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, gdzie pełni funkcje: dyrektora Międzywydziałowych Studiów dla Pracujących, kierownika Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego i kierownika Zakładu Ekonomiki Kształcenia.

Habilitant posiada w swym dorobku naukowym 4 publikacje zwarte, 23 artykuły oraz recenzje 24 książek; ponadto jest współautorem 6 skryptów z dydaktyki oraz współredaktorem kilku wydawnictw. Dr J. Orczyk napisał rozprawę habilitacyjną pt. *Rozmiary i ekonomiczne konsekwencje zmian w wykształceniu osób zatrudnionych w rolnictwie w Polsce Ludowej*. Na tej podstawie uchwałą Rady Wydziału z dnia 11 IV 1978 r. wszczęto przewód habilitacyjny, wyznaczając w tym celu komisję w składzie: przewodniczący doc. dr hab. Zdzisław Krasieński, członkowie — prof. dr hab. Mieczysław Przedpelski, prof. dr hab. Klemens Ratajczak, prof. dr hab. Władysław Rusiński i prof. dr Zbigniew Zakrzewski. Recenzentami rozprawy habilitacyjnej byli prof. dr hab. Marian Jerzak (AR w Poznaniu), prof. dr hab. Mieczysław Przedpelski (AE w Poznaniu), prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz (Uniw. Warszawski) i prof. dr hab. Waclaw Wilczyński (AE w Poznaniu). Wszyscy recenzenci stwierdzili, że dorobek naukowy habilitanta jest znaczny, a rozprawa habilitacyjna, dzięki interdyscyplinarnemu ujęciu problemu, stanowi autentyczny wkład do nauki, posiadając jednocześnie walory praktyczne dla celów programowania kształcenia pracowników rolnictwa. Na tej podstawie Komisja Przewodu Habilitacyjnego wystąpiła do Rady Wydziału z wnioskiem o dopuszczenie dra J. Orczyka do kolokwium habilitacyjnego.

Podczas kolokwium członkowie Rady Wydziału zadali habilitantowi następujące pytania.

Prof. M. Przedpelski, powołując się na działanie w porozumieniu z prof. A. Rajkiewiczem, poprosił habilitanta o wyjaśnienie 1) związku występującego między poziomem i strukturą wykształcenia ludności a modelami rozwoju gospodarczego kraju, 2) roli wykształcenia jako czynnika mobilności społecznej, 3) wpływu wykształcenia ludności wiejskiej na przemiany strukturalne w rolnictwie oraz 4) znaczenia kategorii wydajności, produktywności i efektywności pracy.

Prof. M. Jerzak zapytał habilitanta, jaki, jego zdaniem, istnieje związek między czynnikiem postępu rolniczego a efektywnością kapitału wykształcenia w rolnictwie.

Doc. dr hab. H. Szulce poprosiła o ustosunkowanie się do problemu przydatności wykształcenia ogólnego i specjalistycznego do pracy w rolnictwie oraz o wyjaśnienie związków, jakie występują między wykształceniem osób czynnych zawodowo w rolnictwie a przesunięciami siły roboczej z rolnictwa do innych działów gospodarki.

Prof. Z. Zakrzewski zapytał habilitanta, jaki jest jego pogląd na temat wpływu cech. osobowych człowieka — poza wykształceniem — na wyniki jego działalności.

Doc. dr W. Kolt poprosił o wyjaśnienie, co, zdaniem habilitanta, uzasadnia twierdzenie, iż związek między wykształceniem a wynikami pracy w rolnictwie ma charakter deterministyczny.

Prof. dr J. Wierzbicki zapytał habilitanta, czy, jego zdaniem, waga wykształcenia jako czynnika określającego efekty pracy w rolnictwie nie zwiększyłaby się, gdyby relacje między nakładami na środki produkcji oraz na kształcenie uległy zmianie na rzecz relatywnego wzrostu nakładów na kształcenie.

Prof. W. Wilczyński poprosił o wyjaśnienie, dlaczego w rolnictwie stosowane są niemal wyłącznie mierniki brutto.

Odpowiadając na postawione pytania dr J. Orczyk ustosunkował się łącznie do niektórych problemów poruszonych przez różnych dyskutantów.

Rozpatrując rolę wykształcenia jako czynnika mobilności społecznej habilitant stwierdził, że w świetle prowadzonych badań wydaje się bezsporne, iż między poziomem wykształcenia a rozmiarami mobilności społecznej występuje wyraźny związek. Świadczą o tym m. in. wyniki analizy ekonometrycznej M. Gissera (USA), zgodnie z którymi podniesienie kapitału wykształcenia zatrudnionych w rolnictwie o 10% zwiększa odpływ siły roboczej z rolnictwa o 6 - 7%, powodując jednocześnie wzrost dochodów ludności rolniczej o 5%. Potwierdzenie tego wpływu znajdujemy również w wynikach badań przeprowadzonych w Polsce, które wskazują na zwiększanie się promienia mobilności w miarę wzrostu poziomu wykształcenia zatrudnionych w rolnictwie.

Ustosunkowując się do znaczenia specjalistycznego wykształcenia rolniczego dla sposobu gospodarowania i wielkości uzyskiwanych efektów, habilitant wyjaśnił, że wśród osób z wykształceniem ponadśrednim, pracujących w rolnictwie, zdecydowanie przeważają osoby ze specjalistycznym wykształceniem rolniczym. Wydaje się, że w skali globalnej osoby te w znacznie większym stopniu, aniżeli pozostałe o tym samym poziomie wykształcenia, odznaczają się gospodarnością i przywiązaniem do ziemi, dążąc do wdrażania innowacji i maksymalizacji efektów z ziemi poprzez, możliwie najlepsze jej wykorzystanie. Odwrotnie postępują na ogół osoby z wykształceniem ponadśrednim nierolniczym, które przejawiają tendencję do maksymalizacji efektów z samej pracy, a nie z ziemi.

Ocena znaczenia kapitału wykształcenia dla efektów pracy w rolnictwie pozostaje niewątpliwie pod wpływem kształtowania się relacji kosztów kształcenia do pozostałych nakładów na produkcję rolną. Stąd też należy uznać, że relatywny wzrost edukacji rolniczej podniósłby wagę tego czynnika w ocenie efektywności produkcji rolnej.

Związki pomiędzy poziomem i strukturą wykształcenia ludności a modelem rozwoju gospodarczego można — zdaniem habilitanta — rozpatrywać w dwojakim ujęciu, łącząc ten problem albo z określonym modelem zarządzania, albo też z osiągniętym etapem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Rozpatrując zagadnienie w tym drugim ujęciu można powołać się na znane badania F. Harbisona i Ch. A. Meyersa, którzy wyodrębnili pięć stadiów tego rozwoju, związanych ze zmianami w jeziornie i strukturze wykształcenia ludności. Podobne badania prowadzili również C. A. Anderson i M. J. Bowman, którzy stwierdzili na podstawie analizy historycznej, że dla zainicjowania dynamicznego rozwoju kraju słabo rozwiniętego konieczne jest, aby przynajmniej 75% ludności miało ukończoną szkołę podstawową.

Pomimo formułowania pewnych uogólnień odnośnie do występowania związku między poziomem wykształcenia a rozwojem gospodarczym, na podstawie przeprowadzonych badań nie można z całą pewnością stwierdzić, czy związek ten ma charakter deterministyczny, czy probabistyczny. Jeśliby przyjąć ten ostatni, to można jednak wyraźnie ustalić zakres oddziaływania wykształcenia na rozwój gospodarczy.

Przechodząc do odpowiedzi na pytanie o znaczeniu kategorii wydajności, produktywności i efektywności pracy habilitant stwierdził, że są to pojęcia ściśle ze sobą związane i wzajemnie się warunkujące. W szczególności pojęcie wydajności pracy odnosi się do pracy żywej wydatkowanej na danym etapie procesu produkcji, natomiast produktywność pracy wiąże się z nakładami pracy zarówno żywej, jak i uprzedmiotowionej. W tym ujęciu wydajność pracy jest miernikiem cząstkowym w stosunku do miernika produktywności. Również ściśle związana z wydajnością i produktywnością jest kategoria efektywności pracy. Jednak kategoria ta w szerszym stopniu uwzględnia jakość produktu pracy i sposobu jego wytworzenia, a w tym takie okoliczności, jak komplementarność, nowoczesność, terminowość wykonania, czy zgodność produktu z zapotrzebowaniem społecznym.

Przechodząc do następnej kwestii, dotyczącej wpływu indywidualnych cech człowieka — poza wykształceniem — na wyniki jego działalności gospodarczej, habilitant stanął na stanowisku, że jakkolwiek wpływu tego nie można negować, to jednak przewaga edukacji polega na tym, że nie tylko wyposaża ona ludzi w określony kapitał wiedzy i umiejętności, lecz odgrywa w pewnym stopniu rolę filtra selekcyjnego silnej roboczej. Jednocześnie wykształcenie wykazuje pewien związek z cechami osobowymi człowieka, a zwłaszcza z poziomem jego inteligencji.

Jeśli chodzi o wpływ wykształcenia ludności wiejskiej na przemiany strukturalne w rolnictwie, to, zdaniem habilitanta, wykształcenie inspiruje wprowadzanie różnego rodzaju innowacji, w tym również w zakresie struktury gospodarstw rolnych, ale możliwości w tym przypadku są silnie uzależnione od wielkości posiadanego gospodarstwa i rozmiarów dysponowanych środków. Stąd też w małych gospodarstwach nie można należycie wykorzystać kapitału wykształcenia. Tym niemniej wzrost poziomu wykształcenia ludności zatrudnionej w rolnictwie jest niewątpliwie czynnikiem przyspieszającym przemiany struktury agrarnej, w kierunku zwiększania udziału dużych, wyspecjalizowanych gospodarstw rolnych.

Powracając raz jeszcze do problemu mierników efektywności pracy w rolnictwie habilitant wyjaśnił, że stosowanie w przeważającym stopniu mierników brutto ma swoje uzasadnienie przede wszystkim w braku należycie uporządkowanej ewidencji ponoszonych nakładów, zwłaszcza w gospodarstwach indywidualnych. W tych warunkach jedynie wiarogodne okazują się mierniki brutto. Jest to oczywiście sytuacja o wiele mniej dogodna z punktu widzenia poprawności oceny efektywności pracy, niż w przemyśle.

Na tym habilitant zakończył udzielanie odpowiedzi na zadane mu pytania.

W dyskusji nad przebiegiem kolokwium habilitacyjnego głos zabrali profesoria M. Jerzak, M. Przedpelski, W. Rusiński oraz W. Wilczyński. Podkreślili oni wy-

soki poziom wypowiedzi habilitanta, świadczący o jego rzetelnej wiedzy i dojrzałym przemyśleniu diskutowanych problemów.

W wyniku dwukrotnego tajnego głosowania Rada Wydziału postanowiła jednoznacznie przyjąć kolokwium habilitacyjne dra Józefa Orczyka oraz nadać mu stopień naukowy doktora habilitowanego w zakresie ekonomiki pracy.

Jerzy Unolt

ROZPRAWY DOKTORSKIE
NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI UAM
W OKRESIE OD 1 STYCZNIA 1977 R. DO 30 CZERWCA 1978 R.

1. Mgr Andrzej Gomułowicz, ur. 12 VII 1951 r. w Słupsku, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1973 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Kredyt konsumpcyjny jako źródło finansowania potrzeb ludności”. Promotor: prof. W. Łączkowski (UAM), recenzenci: prof. dr A. Komar (UAM), doc. dr hab. S. Ochociński (AE Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 8 II 1977 r.

2. Mgr Bronisław Ziemianin, ur. 24 III 1935 r. w Głogowie koło Rzeszowa, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1967 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Umowa agencyjna o prowadzenie punktów sprzedaży detalicznej i zakładów gastronomicznych”. Promotor: prof. dr Z. Radwański (UAM), recenzenci: prof. dr A. Rembeliński (UŁ), doc. dr hab. J. Trojanek (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 5 IV 1977 r.

3. Mgr Kazimierz Swirydowicz, ur. 4 III 1951 r. w Złocieńcu, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1973 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Analiza logiczna norm kompetencyjnych i innych norm stwarzających stosunki prawne”. Promotor: doc. dr hab. Z. Ziemia (UW), recenzenci: prof. dr T. Kubiński (U. Wrocł.), prof. dr Z. Ziemiński (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 31 V 1977 r.

4. Mgr Jadwiga Cisowska, ur. 4 XI 1948 r. w Warszawie, ukończyła studia na Wydziale Prawa i Administracji UW w 1970 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Przewozy grupowe osób w transporcie publicznym”. Promotor: prof. dr W. Górski (Politechnika Szczecińska), recenzenci: prof. dr M. Tyczka (UAM), doc. dr hab. M. Nesterowicz (UMK). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 21 VI 1977 r.

5. Mgr Jerzy Gospodarek, ur. 1 XI 1947 r. w Lublinie, ukończył studia na Wydziale Prawa UMCS w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Zawarcie umowy przewozu osób”. Promotor: prof. dr W. Górski (Politechnika Szczecińska), recenzenci: prof. dr M. Sośniak (U Śląski), prof. dr Z. Radwański (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 28 VI 1977 r.

6. Mgr Jolanta Kreń, ur. 13 II 1953 r. w Wyczółkach, ukończyła studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1975 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Zbiór praw Antoniego Tębickiego”. Promotor: doc. dr hab. B. Lesiński (UAM), recenzenci: prof. dr S. Grodziński (UJ), prof. dr J. Wąsicki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 22 XI 1977 r.

7. Mgr Marian Kokociński, ur. 31 VII 1934 r. w Gołuchowie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1957 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Planowe zatrudnianie absolwentów szkół wyższych w PRL”. Promotor: prof. dr W. Jaśkiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr T. Zieliński (U. Śląski), doc. dr hab. W. Piotrowski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 7 II 1978 r.

8. Mgr Jerzy Porada, ur. 6 X 1929 r. w Inowrocławiu, ukończył studia na Wydziale Prawa UMK w 1968 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Przejawy kontryktoryjności postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym”. Promotor: doc. dr hab. T. Nowak (UAM), recenzenci: prof. dr M. Lipczyńska (U Wrocł.), doc. dr hab. L. Czubiński (UŁ), doc. dr hab. S. Stachowiak (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 7 II 1978 r.

9. Mgr Janusz Drzewiecki, ur. 2 III 1919 r. w Chełmży, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1971 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Kontrola finansowa sprawowana przez aparat kontrolno-rewizyjny w jednostkach uspołecznionych”. Promotor: doc. dr hab. W. Łączkowski (UAM), recenzenci: prof. dr J. Głuchowski (UMK), prof. dr A. Komar (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 7 II 1978 r.

10. Mgr Antoni Rost, ur. 30 X 1947 r. w Lesznie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Status deputowanego w konstytucjach europejskich państw socjalistycznych”. Promotor: prof. dr F. Siemieński (UAM), recenzenci: prof. dr W. Skrzydło (UMCS), doc. dr hab. T. Smoliński (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 2 V 1978 r.

11. Mgr Łucjan Zawartowski, ur. 12 XII 1950 r. w Puszczykówku, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1972 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Konstytucyjne podstawy organizacji i funkcjonowania prokuratury w europejskich państwach socjalistycznych”. Promotor: prof. dr F. Siemieński (UAM), recenzenci: doc. dr hab. J. Ziemiński (UMCS), doc. dr hab. T. Smoliński (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 2 V 1978 r.

12. Mgr Jan Piechowiak, ur. 22 VI 1935 r. w Rogoźnie, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Opodatkowanie rolnictwa indywidualnego”, Promotor: prof. dr A. Komar (UAM), recenzenci: prof. dr M. Reniger (UMCS), prof. dr W. Łączkowski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 2 V 1978 r.

13. Mgr Zenon Plis, ur. 19 IX 1930 r. w Toruniu, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UW w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Administracyjnoprawne zagadnienia normalizacji”. Promotor: doc. dr hab. E. Ura (ASW), recenzenci: prof. dr J. Bobrowski (UŁ), doc. dr hab. A. Michalska (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

U. Mgr Ryszard Skubisz, ur. 11 I 1950 r. w Białej Podlaskiej, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w 1971 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Pierwszeństwo do uzyskania patentu”. Promotor: doc. dr hab. S. Sołtyński (UAM), recenzenci: prof. dr M. Sawczuk (UMCS), prof. dr M. Tyczka (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

15. Mgr Tomasz Kwieciński, ur. 29 IV 1950 r. w Gdyni, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1972 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Obowiązkowe ubezpieczenie pojazdów samochodowych od uszkodzeń (auto-casco) w systemie ubezpieczeń komunikacyjnych”. Promotor: prof. dr A. Wąsiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr L. Stecki (UMK), doc. dr hab. J. Trojanek (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

16. Mgr Tadeusz Gadkowski, ur. 22 I 1952 r. w Mącznikach, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1973 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Międzynarodowa kontrola pokojowego wykorzystania energii atomowej”. Promotor: prof. dr A. Klafkowski (UAM), recenzenci: prof. dr J. Gilas (UMK), doc. dr hab. J. Sandorski (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

17. Mgr Marian Woźniak, ur. 27 III 1936 r. w Kórniku, ukończył studia na Wydziale Prawa UAM w 1969 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Polska konspiracja wojskowa w Wielkopolsce 1939 - 1945”. Promotor: doc. dr hab. J. Wisłocki (UAM), recenzenci: prof. dr J. Wąsicki (UAM), doc. dr hab. E. Serwański (Instytut Zachodni — Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

18. Mgr Jan Popławski, ur. 24 VI 1930 r. w Łodzi, ukończył studia na Wydziale Prawa UMK w 1968 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Ustrój policji polskiej Generalnego Gubernatorstwa w latach 1939 - 1945”. Promotor: prof. dr J. Wąsicki (UAM), recenzenci: prof. dr Cz. Madajczyk (Instytut Historii PAN), doc. dr hab. J. Wisłocki (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

19. Mgr Stanisław Nowak, ur. 3 V 1940 r. w Czarnieckiej Górze, ukończył studia na Wydziale Prawa UMCS w 1963 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Obowiązkowe ubezpieczenie środków produkcji i plonów w rolnictwie”. Promotor: prof. dr A. Wąsiewicz (UAM), recenzenci: prof. dr L. Stecki (UMK), prof. dr Z. Nowakowska (UAM). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

20. Mgr Bogusław Januszewski, ur. 719 VIM 1949 r. w Poznaniu, ukończył studia na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 1971 r., uzyskał stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Wykonanie kary pozbawiania wolności wobec sprawców przestępstw nieumyślnych. Studium penalno-penitencjarne”. Promotor: doc. dr hab. A. Tobis (UAM), recenzenci: prof. dr A. Ratajczak (UAM), doc. dr hab. S. Lelental (UŁ). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.

21. Mgr Krystyna Sikorska-Dzięgielewska, ur. 18 V 1943 r. w Grodnie, ukończyła studia na Wydziale Prawa UAM w 1966 r., uzyskała stopień doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Ustawodawstwo socjalne i prawa socjalne w Niemczech w latach 1815 - 1933. Geneza, stan prawny i tendencje rozwojowe”. Promotor: prof. dr J. Wąsicki (UAM), recenzenci: prof. dr H. Olszewski (UAM), doc. dr hab. L. Janicki (Instytut Zachodni — Poznań). Uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z dnia 27 VI 1978 r.